

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI
O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING
JIZZAX FILIALI

**ZAMONAVIY INNOVATSION
TADQIQOTLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI
VA RIVOJLANISH
TENDENSIYALARI:
YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR
RESPUBLIKA ILMIY-TEXNIK
ANJUMAN MATERIALLARI
TO'PLAMI**

**15-16-MAY
2026-YIL**

**Google
Scholar**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI**

**ZAMONAVIY INNOVATSION TADQIQOTLARNING DOLZARB
MUAMMOLARI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI: YECHIMLAR
VA ISTIQBOLLAR**

*mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami
(2026-yil 15-16-may)*

JIZZAX-2026

4. Шоумаров Ғ.Б., Расулова З.А. Никоҳ мустаҳкамлигида оила кураётган йигит-қизларнинг ёш хусусиятларининг аҳамияти // Психология. – Тошкент, 2012. – № 2. – Б. 10 – 17.[3]

5. G.Qarshiboyeva, U.Ibaydullayeva Oila psixologiyasi. Toshkent “Bayoz” 2022 B.137 [2]

OILADAGI SIBLING MUNOSABATLAR XUSUSIYATLARINING O'RGANILISHI

Turdiyeva Nigora G'ani Qizi

O'zbekiston Milliy Universiteti Jizzax filiali "Psixologiya" fakulteti
Psixologiyasi kafedrasida o'qituvchisi.
nxoldorova2@gmail.com

Annotatsiya: : Ushbu maqolada ijtimoiylashuv, reproduktiv funktsiya, ijtimoiy faollik, oilada sibling maqomi munosabatlarining rivojlanish xususiyatlari, shakllanish jarayonlarini o'rganish va tahlil qilishga e'tibor qaratilgan. Ota-ona va farzand tarbiyasi o'rtasidagi munosabatlarning psixologik ahamiyati atroflicha yoritilgan.

Kalit so'zlar: Ijtimoiylashuv, Oila, nikoh, yetuklik davri, sibling maqomi, depravatsiya, siblinglar raqobati, reproduktiv funktsiya.

Oila ijtimoiy hayotning doimiy ekanligini avlodlarning davomiyligini, tarbiyaning bosqichma bosqichligini boshqaradigan kelajak avlod uchun farzandlar qanday bo'lib yetishishiga o'z tasirini o'tkazadigan makon hisoblanadi. Jamiyatning iqtisodiy, madaniy, ma'naviy va ijtimoiy rivojlanishi oilada bolalar tarbiyasi bilan bevosita uzviy bog'liq. Har bir kishi ilk rivojlanishni oiladan shakllantiradi. Oila mehr - muhabbat, jipslik, birdamlik, manbaidir. Ana shu o'zbekona qadriyatlar asosida jamiyat rivojlanib boradi. Haqiqatdan ham asrlar davomida sharqona va milliy tarbiyada shaxsning umuminsoniy umummadaniy dunyoqarashi shakllanishi oiladan boshlanadi. Inson farzandining milliy tarbiyasi asosida manaviy tomondan salohiyati rivojlanib boradi. Milliy tarbiya bu - ota bobolarimiz tomonidan qadrlangan eng buyuk hislatlarning oilada farzandlarga singdirish asosida yuzaga chiqib boradi. Qadimdan sharq mutaffakkirlarimiz o'z asarlarida oila tarbiya o'chog'i sifatida qarab kelganlar. Oila tarbiya o'chog'i ekanligi, oilada farzand tarbiyasi buyuk mutaffakkirlarimiz asarlarida xam o'z aksini topgan. Sharq mutaffakkirlarining barchasini g'oyaviy jihatdan birlashtirgan asos shu bo'lganki, ular shaxs tarbiyasi va kamolotida oilaning o'rni, ota-ona va yaqin kishilarning yo'naltiruvchi va tarbiyalovchi vazifalariga alohida e'tibor berganlar. Ular faqat oiladagina rivojlanishi mumkin bo'lgan sifatlar – halollik, poklik, mardlik, mehribonlik, haqgo'ylik kabi qator fazilatlarini barcha sifatlardan yuqori qo'yishlari bilan birga insoniy munosabatlarda nomoyon bo'lgan yuksak fazilatlar, avvalo, ota-onadan bolaga o'tishi va ularning jamiyat taraqqiyotiga ijobiy ta'siri kabi qimmatli fikrlar va bu boradagi amaliy ko'rsatmalarni o'z falsafiy-axloqiy, sotsiologik va psixologik qarashlarida ifodalab berganlar.

O'rta asrlarning buyuk arbobi, olim-ensiklopedist Abu Rayhon Beruniy (973-1048) ko'pgina asarlarida inson odobi va axloqi xususidagi noyob fikrlar o'z ifodasini topgan, Mutaffakkir o'zining "Minerologiya", "Geodeziya", "Hindiston", "O'tgan avlodlar obidalari" nomli asarlarida ayol shaxsi, uning komoloti, aql-idroki, halovat va lazzati, sabr-toqat va kamtarlik, go'zallik va did, poklik va xudbinlik kabi tushunchalarga inson ruhiyatining bilimdoni sifatida ta'rif bergan. Abu Nasr Forobiyning inson kamoloti, baxti, ta'lim va tarbiyasi, umuman axloqi, dinga munosabati haqidagi qarashlari umumfalsafiy qarashlar va tushuntirishlardan iborat o'g'it bo'lib, axloq nazariyasini boyitadi. Uning ta'limotlarida keltirilishicha, haqiqiy baxt bir odamning boshqasiga nisbatan g'ayirligi, zulmi yo'qolgandagina bo'ladi, oila a'zolarining bir-biriga samimiy munosabatlari, mehru oqibatlari esa ana shu oiladagi odamlarning baxtini tashkil qiladi. Yusuf Xos Hojib o'zining "Qutadg'u-bilig" asarida Oilaviy tarbiya-bolalarning axloqiy qiyofasini shakllantirishda eng asosiy narsaligini alohida ta'kidlaydi. "Mobodo, bolalarning xulq-atvori yomon bo'lsa, bunda gap bolada emas ota aybdor", - deydi. Bu fikrdan har bir oilada ota-onalar o'z farzandlariga doimo barcha sohalarida namuna bo'lishlari shart degan g'oyani qo'yish mumkin. O'zining nabirasi Gilonshohga atab yozgan "Qobusnoma" asarlari bilan dunyoga mashxur allomalarimizdan biri Kaykovus ham o'a asarlarida oilaning muqaddas ekanligi, uning farzand tarbiyasiga alohida o'rni mavjudligini ta'kidlab o'tadi. Oilaviy munosabatlar va bu sohaga oid qarashlar tizimida Sharq mutaffakkirlaridan Abu Ali ibn Sinoning pedagogik va psixologik qarashlari ijtimoiy asosda qurilgan bo'lib, u bola tarbiyasida umuminsoniy tamoyilining qo'llanilishini yo'qlab chiqqan va tarbiyachi ota-onalarga bolan qattiq tana jazosidan ko'ra, shaxsiy ibrat orqali tarbiyalash ma'qulligini uqtirgan. Axloqiy tarbiya masalalarida alloma oilaning o'rnini alohida ta'kidlangan. Oila va oilaviy munosabatlar masalasi uning "Tadbiri manzil" asarida o'ziga xos tarzda bayon etilgan. Ibn Sinoning bola tarbiyasi, tarbiya psixologiyasi va rahbarlarga qo'ygan ushbu talablari o'sha davrda qanchalik taraqqiyparvar va zarur bo'lsa, bizning bugungi kunimizda ham u o'z kuchini yo'qotgani yo'q. Xulosa qilib aytganda, oila muhiti - bu qandaydir tarbiya vositasi emas, balki ota-onalarning va katta yoshdagi kishilarning har taraflama olib boradigan tarbiyaviy ish natijalari, oila a'zolarining o'zaro yuksak axloqiy munosabatlarining yig'indisi va nihoyat kattalarning bolalarga ijobiy ta'sir ko'rsatish namunasi natijasidir. Oila tarbiyaning asosi, makoni va poydevoridir. Bolaning kim bo'lib etishishi, asosan, oiladagi muhitga - tarbiyaviy ta'sirga bog'liq. Oila tarbiyasining samarasi bevosita oilada ota onalar obro'si va shaxsan namuna ko'rsatishlariga bog'liq. Axloq-odobga oid hadislarning birida "Har bir ota o'z farzandlariga xulqi odobdan buyukroq meros berolmaydi", -deyilgan. O'zbek xalq maqollaridan birida "Har kim ekanini o'rar", -deb bejiz ta'kidlanmagan. Shunday ekan, oilada ota-onalarning farzandlar oldida obro'ga ega bo'lishi yuqorida sanab ko'rsatilgan ota-onalar obro'sining tarkibiy qismlarini ota-onalarning ilmiy-nazariy o'zlashtirishlari va ularni oila sharoitida farzandlar tarbiyasida nuqsonlarsiz, uzluksiz qo'llash bilan bog'liq ko'nikma va tajribalari bilan amalga oshiriladi hamda oila tarbiyasining samaradorligini ta'minlashga zamin yaratadi.[1]

O'tgan XX asr O'rta Osiyo shuningdek, o'zbek musulmonlari oila-turmush an'analaridagi "xalqona islom" va ularning zamonaviylashuv omillarini o'rganishda muxim o'rin tutadi. Tadqiqotchilarning fikricha "xalqona islom" atamasining sobiq

sovetlar davrida ilmiy iste'molga kiritilishi va qo'llanila boshlanishi sababi O'rta Osiyo musulmonlari xayotidagi mavjud tartib va odatlarning ko'pchilik qismi aynan "ortodoks" yoki "kitobiy" islomda ko'rsatilgan amallarga mos kelmasligi yoki farqlanishida deya ko'rsatiladi. O'rta Osiyo xalqlarining oila-turmush an'alaridagi islomiy odat va urflar salkam bir asr davomida Rossiya imperiyasi tarkibida bo'lishi tufayli sezilarli o'zgarishlarga uchradi. Bu o'zgarishlar ushbu xalqlarning tashqi qiyofasi: kiyim-kechaklari, oziq-ovqati, turar-joyi, transporti, kommunikatsiya, axborot vositalarida, shuningdek madaniyat, ta'lim tizimi va odamlarning dunyoqarashi hamda bir-biriga munosabatida aks etdi. Shu bilan birgalikda XX asr davomida siyosiy boshqaruv tuzilmasi va sud-xuquq tizimi, iqtisodiyotning yangi shaklining vujudga kelishi axoli turmushiga oz ta'sirini o'tkazdi. Umumiy o'rta ta'lim va kino, radio va televideniya kabi axborot almashuv vositalarining paydo bo'lishi muxim ahamiyatga ega bo'ldi Albatta, oila-turmush an'alaridagi o'zgarishlar birdaniga amalga oshgan emas. 1920-1930- yillarda O'rta Osiyo axolisining katta qismi avvalgi tartib va urf-odatlar asosida yashashda davom etgan va islom oila va jamoadagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi sifatidagi axamiyatini saqlab qolgan bo'lsa, 1940-yildan boshlab to 1980-yilgacha bo'lgan davrda jamiyat xayotida faol ishtirok etuvchi ateistik g'oya tasirida o'sib ulg'aygan yangi avlodning shakllanishi islomning ta'sir kuchini kamaytirishga va deyarli unutilishiga olib keldi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Shoumarov G'. B. tahriri ostida. Oila psixologiyasi. T.: Sharq, 2009.
2. Cicirelli, V. G. (1994). "Sibling relationships over the life course." Paper presented at the 49th Annual Scientific Meeting of the Gerontological Society of America, Atlanta.
3. Qarshiboyeva G. Oilada bolalarni xalq og'zaki ijodi na'munalari asosida tarbiyalash //Архив Научных Публикаций JSPI. –2020.
4. Karimova V.M. Oila psixologiyasi. Darslik - T:Fan va texnologiya. 2008.
5. Salayeva N. O'zbek ota-ona va farzandlar o'zaro munosabatlarining ijtimoiy psixologik xususiyatlari. Psixol. fan. nom. dis. -Toshkent: 2002.
6. Davletshin M.G., Do'stmuxamedova Sh.A., To'ychiyeva S.M., Mavlonov M. —Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. T.: TDPU, 2004 y.
7. Karimov X.K. O'zbek oilalarida er-xotin nizolarining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari: Dis... psixologiya fanlari nomzodi. – T.: 1994
8. G'oziyev E, Jabborov A, Faoliyat va xulq-atvor motivatsiyasi (Universitetlarning psixologiya mutaxassisligi uchun o'quv qo'llanma). - Toshkent, 2003.
9. Abdullayeva R.M. Talabalardagi oila-nikoh ustanovkalarining psixologik xususiyatlari. Psixol fan. nomz. dis avtoref. Toshkent-TDPU. 2010-23b.